

**Агитатордын
БЛОКНОДЫ**

1988

★ ОКТЯБРЬ ★

10 №

Бастыра ороондордын пролетарийлери, бириккилегер!

АГИТАТОРДЫҢ БЛОКНОДЫ

**КПСС-тин Горно-Алтайский обкомынын
пропаганда ла агитация бөлүги**

1988 j.
октябрь
10 №

**АЛТАЙДЫҢ БИЧИКТЕР ЧЫГАРАР ИЗДАТЕЛЬСТВОЗЫНЫҢ
ТУУЛУ АЛТАЙДАГЫ БӨЛҮГИ**

Горно-Алтайский край
обком КПСС
10.10.88
10 №

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
LIBRARY

1931

10

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
LIBRARY

ЈАНҒЫРТА ТӨЗӨШТИҢ АЛТАМЫ

(«Туулу Алтай» деп агропромышленный комбинат
төзөлгөни керегинде)

НЕДЕН БАШТАЛДЫ?

КПСС-тин XXVII съезди ле XIX Бастырасоюзный партийный конференция экономиканы башкарарын өскөртө төзөөри керегинде концепция тургускандар. Оңдо салылган шүүлтөтө болзо, хозяйствоны өскүреринин төс јеринде кижини турар, онын материальный ла духовный керекшиштери, онын јайалтазын көргүзөтөн күүни болор учурлу. Башкарарынын административный эп-сүмелери бийлеген өйдин туркунына кижинин баштанкайлу болоры ла онын аргалары јаба базылган. Кижинин баштанкайларын ла аргаларын јайымдаганы экономический өзүмди түргендедер арга берер.

Тууктагы өйгө јетире бистин областьтагы агропромышленный комплекс «јаңыс јабынтынын алдында» јуртхозяйственный продукцияны иштеп алар ла оңоң курсак-тамак белетер предприятиялерди, анайда ок оорды јеткилдеп турган организацияларды ла строительствоны бириктирген. Чын керекте агропромышленный комплекстин бөлүктери экономический јанынан тагынан бөлинип иштегилеген, пландашта келишиестер болгон, кажызы ла бойынын јанына тартынган, једимдерине болорзынган.

Бу керекте оңоң ары ичкери барары, АПК-нын бастыра бөлүктери чындап та бирлик болорын јеткилдеери, иштеги коллективтердин ле хозяйственный органдардын эрчимин учындагы бийик једимдерге ууландырары керектү боло берген.

Бистин ороондо производствонын јаңы бүдүмдери бар. Темдектезе, «Кубань» деген агропромышленный комбинат, «Новомосковское» деген агропромышленный биригү. Оордын ижини үч бөлүктөн туруп јат: производство — не-немелер иштеп алары — садыжары. Оор бистин орооннын тыш ја-

нындагы рынокто тагынан бойынын күүниле садыжар праволу.

Андый биригүлер хозрасчетко ло акчала бойы жеткилденерине төзөлгөлөнип иштеп жадылар, олардо журт хозяйстводо, журтхозпродукциядан не-немелер эдер промышленностьто, са-дуда, строительстводо ло жеткилдеер предприетиелердин ле организациялардын ортодо колбулар алдындагызынан артык төзөлөт.

Агропромышленный комбинаттар бой-бойыла колбулу мындый үч задачаны бүдүрп жадылар:

а) производствоны интенсификациянын жолыла оног ары апарганы ажыра кыска өйдиг туркунына журтхозяйствонный продукцияны иштеп аларын көптөдөри ле онын чыгдыйын бийиктедери;

б) журтхозяйствонный продукциядан не-немелер иштеп аларынын, оларды чеберлееринин ле садунин эмдиги өйдө-ги технологияларын жанжыктырары, колхозтор ло совхоз-тор иштеп алып турган сырьены толо тузаланары, жүзүн-бүдүмдерин кезем элбедери, курсак-тамак товарлардын чыг-дыйын бийиктедери, экспортко продукция аткарарын көптө-дөри, эл-жонды курсак-тамакла жеткилдеерин жарандырары;

в) бастыра предприетиелерди акчала бойы жеткилденерине көчүрерине болуп, производствонин тузазын кезем көптөдө-ри.

Областын агропромышленный комитединин башкартызы бу мындый жаан задачаларды женүлү бүдүрерге болуп, «Ту-улу Алтай» деп агропромышленный комбинат төзөөри кере-гинде шүүлте эткен. Бу сурак быыл апрель айда облагро-промнын хозяйстволорынын, предприетилеринин, органи-зацияларынын жаандарынын жуунында көрүлген ле жарату алган.

Областын агропромышленный комитеди «Туулу Алтай» деген агропромышленный комбинатты төзөөри керегинде суракты бийиктей турган партийный, советский ле хозяйст-венный органдардын алдына тургускан.

1988 жылда 2 июньда РСФСР-дин Министрлеринин Соведи «Туулу Алтай» деген агропромышленный комбинатты төзө-өри керегинде жөп чыгарган.

Комбинатка бириккен хозяйстволор, предприятиелер ле организациялар

Комбинатка жаңыс ла бойынын күүниле биригер аргалу. Бы-
жыл июнь ла июль айларда областьтын агропромышленный
комплексинин иштеги бастыра коллективтеринде текши жуун-
дар өткөн, анда «Туулу Алтай» деген агропромышленный ком-
бинатка биригер сурак турган. Жуундар өткүрген 124 хозяйст-
водон, предприятиеден ле организациядан 122-зи «Туулу
Алтай» деген агропромышленный комбинатка биригер деген
жөп чыгарган. Комбинатка биригеринен жүк ле эки предприя-
тие мойногон: Горно-Алтайсктагы темир-бетон эдимдер эдер
завод ло Маймадагы моторлор ремонттоор завод.

Анайдарда, «Туулу Алтай» деген АПК-га бистин область-
тагы бастыра колхозтор ло совхозтор, журтхозяйственный
продукталардан не-неме эдип чыгаратан предприятиелер ле
журт хозяйствоны жеткилдеп турган организациялардын ончо-
зыча жуугы киргендер.

Ороондогы агрокомбинаттардын ченемелинен көргөндө,
комбинаттарды чын-чике тзөгөнинен олордын ижинин учын-
дагы жедимдери камаанду. Бийик өзүмдү, жаан тебүлү ле көп
отрасльдарлу журт хозяйство агропромышленный комбинат-
тын тзөлгөзи болуп артып жат.

Бистин комбинаттын бир аңылузы незинде десе, башка-
рарынын бир үйезин чек жоголтоло, аппаратадына чыгымдалып
турган акчаны астадар. Комбинаттагы хозяйстволор, пред-
приятиелер ле организациялар кандый бир керектин аайына
чыгарга турган болзо, көнү комбинатка келип, аайына чыгар.
Комбинат иштеп баштаганынан ала бастыра аймактардагы
агропромышленный биригүлөр жоголтылган. Алдында агро-
промышленный комплексти башкарар аппаратта 332 кижини
иштеген болзо, эмди 196 кижини иштеп жат, онойып 136 специа-
лист жайымдалган эмесе аппараттын 35 проценти астадыл-
ган. Мынан улам жыл туркунына 364 мунг салковой эмесе
бастыра ишжалдын 33 проценти кымакайлалар.

Аймактарда комбинаттын ас тоолу специалисттери арткан
(Чой ло Улаган аймактарда 5 кижиден, арткан аймактар-
дын кажызында ла 7—8 кижиден). Бу специалисттер хо-
зяйстволордын ла комбинатты башкаратан аппараттын ор-
тодо колбуларды тудар. Аймактардагы бу специалисттердин
праволоры ла бүдүретен керектери эмди тургуза учына жети-
ре жарталгалак. Бу жанынан жүзүн-башка шүүлтелер бар.
Олордын ончозын мынан ары шиндеп-шүүп көрөр керек.

«Комбинат хозяйстволордын башкараачыларынын баштанкайларын жаба баспас па?» — деген сурак јолду тургузылат. Колхозторды ла совхозторды тууразынан кирижип тургандардан јайымдаары, оларды бойларынын ижинин једимдеринен камаанду эдери керектү деп канча катап айдылган. А мында комбинат! Ол аймјуртхозуправлениеден, РАПОдон ыраак күчтү. Мында бюрократизация тзззлр деген чочыду бар, башкаратан аппарат эмди тургуза јаан.

Иштеген айас бой-бойына чаптыгын јетирип турган служба-ларды зскзртз тззззр, агропромышленный комбинатты башкаратан аппаратты 70—80 кижиге јетире астадар. Темдек-тезе, строительный бзлзкти јоголтоло, онын ордына хозрасчетло иштейтен проектно - строительный организация тззззр. Олор «калашты бойлары иштеп алар» учурлу. Агрокомбинаттын арткан зскз дз бзлзктери анайда ок кубултылар учурлу. Генеральный директордын заместительдери ол ок зйдз тзс предприятиеелердин директорлары боло берер, чокым керектерди бздзрери учун каруулу болор.

Комбинаттын составына кирип турган кажы ла предприятие танынан бойы башкарынып иштейтени учындагы једимдерге једериле, производствоны зскзрериле, иштин тузазын кзптздзри учун бастыразы каруулу болотоныла чике колбулу, онызы јзззун-башка бздзмдерлз производствоны башкараарын тззззринин тзс ээжизи.

Башкараачы органдары

Комбинатта производствонун, экономиканын ла социальный јзрзмнин сурактарын бздзрери эн ле озо башкараарынын демократизациязы ажыра јеткилделип јат.

«Туулу Алтай» деп агропромышленный комбинатка кирип турган колхозтордын, совхозтордын, предприятиеелердин ле организациялардын коллективтеринде зткзн текши јуундарда иштеп турган кажы ла 150 кижы бажынан I уполномоченныйдан тудулган, бастыразы — 266 кижы.

8 июльда Горно-Алтайскта уполномоченныйлардын областной јууны зткзн. Јуунда «Туулу Алтай» деп агропромышленный комбинат керегинде Ээжи јзптзлгзн. Бу Ээжи комбинаттын јзрзм јзрер ле иштеер законы болуп јат. Анда комбинаттын праволоры ла молзулу керектери, зскз организацияларла колбулары керегинде айдылган. Ээжилердин проегин шзззжер тужында јуунда удур-тедир бир канча шзззлтелер айдылган. Комбинаттын башкартузы бу шзззлтелерди азарузында ту-

дат, комбинаттын ижиле ченейт. Келер өйдө ээжилерге кубулталар ла кожулталар да эдилерден айабас. Уполномоченныйлардын областной жууны аңылу комиссия төзөгөн. Ол комбинат керегинде Ээжиге кубулта, кожулта, королто эдери керегинде шүүлтелер белетеп јат. Олордын јөп-шүүлтелери келер өйдө уполномоченныйлардын областной жуунында көрүлет.

Ол ок жуунда «Туулу Алтай» деген агропромышленный комбинаттын структуралары ла штаттары керегинде јөп чыгарылган.

Агропромышленный комбинатты башкаратан эн бийик орган — ол уполномоченныйлардын областной жууны. Уполномоченныйлар агропромышленный комбинатка кирип турган хозяйстволордын, предприятиелердин ле организациялардын коллективтеринин текши жуундарында 5 жылга тудулар.

Агропромышленный комбинатты башкаратан экинчи орган—совет деп адалып јат. Уполномоченныйлардын быјыл 8 июльда өткөн областной жууны советтин составына 115 кижитудуп алган. Чокымдап айтса, советке комбинаттын генеральный директоры (ол ок советтин председатели), онын заместительдери, комбинаттын составына кирип турган хозяйстволордын, предприятиелердин ле организациялардын јаандары, коллективтердин чыгартулу улузы кирип јадылар. Советтин ижинде комбинаттын, ого кирип турган предприятиелердин ле организациялардын специалисттери, анайда ок өскө предприятиелердин, научный учреждениялардин ле общественный организациялардын чыгартулу улузы туружар аргалу.

Комбинаттын совединин жуунында ачык үн бергени аайынча советтин президиумы тудулып јат. Ол тура берген керектердин аайы-төйине түрген чыгатын орган. Советтин председатели (генеральный директор) ол ок өйдө советтин президиумынын председатели болуп јат. Комбинаттын президиумы жуунын керек ле тушта өткүрип турар. Ол комбинаттын соведи ого көрөргө берген бастыра сурактарды көрөр лө бүдүрер праволу. Президиумнын члендеринин төрт үлүзинин үч үлүзи жуулган болзо, президиум јөп чыгарар јанду.

8 июльда «Туулу Алтай» деп агропромышленный комбинаттын совединин президиумы 25 кижиден тудулган. Онын составына генеральный директор, онын заместительдери, президиумнын качызы ла өскө дө ишчилери киргендер.

Комбинаттың соведи

Советтинг заседаниези кварталда бир катаптан ас эмес өткүрилер учурлу. Советтинг члендери жөпти үндерин ачыгынча бергени ажыра чыгарып жадылар. Советтинг мынайда чыгарган жөбин комбинатка кирип турган предприетиелер кыйалта жогынан бүдүрер учурлу.

Советтинг төс аярузы производствоны оног ары интенсификациянын жолыла апаратан аргаларды табарына, хозяйствоны өскүреринин жагы эп-сүмелерин тузаланарына ууландырылар. Канайда ла канча кире кыра салар, техниканы канайда чыныктаар, азыралды канайда белетеер — озор хозяйствонунг кереги. Өскө сөслө айтказын, хозяйстволор бойлоры аайына чыккадый аргалу керектерге совет киришпей жат.

Комбинаттын соведининг жуундарында научно - технический өзүмле, журтхозяйственный продукцияны иштеп аларын көптөдөрилелел, онын чындыйын бийиктедерилел, калай чыгындарды ла жылайтуларды астадарыла колбулу сурактар көрүлел. Ол жаан аяруны не-немелел иштеп алар предприетиелердинг аргаларын толо тузаланарына, озорды журтхозяйственный сырьелел жеткилдееринел, ичбойындагы хозрасчетты ла шинжүнинг чековый бүдүмин тузаланарына эдер. Анчада ла жаан аяруны садуну оног ары элбедеринел, эл-жонды бийик чындыйлу курсак-тамакла үзүги жогынан жеткилдееринел, промышленный предприетиелерди тударына ла озорды технический жаанынан жепсееринел, социальный керектерди бүдүреринел эдер.

Агропромышленный комбинаттын күнүн сайынгы ижин анылу аппарат башкарат, онын бажында генеральный директор туруп жат.

Генеральный директордын ижи

Генеральный директор комбинаттын соведининг ле онын президиумынын жөптөрин бүдүрерин жеткилдеп жат, ол комбинаттагы, комбинаттын совединдеги ле президиумындагы керектердинг айалгазы ла озордын ижининг кеми учун тагынан бойы каруулу кижилел, ол жөптөжүлелерге кол салып, банктын учреждениелеринде комбинаттын расчетный ла өскө дө счетторын ачып жат; бүдүмжилү бичик (доверенность) жогынан комбинаттын адынан иштейт, онын жилбүлелерин бастыра предприетиелерде ле организацияларда, жаргынын ла арбитражтын органдарында корулап жат.

Генеральный директор комбинат ичинде јакарулар, жакулталар чыгарып ла инструкциялар жөптөйт, комбинат башкаратан аппараттын штатный расписаниезин жөптөп јат. Бу штатный расписание финансовый органдарда регистрировать эдилбей јат; бойынын заместительдеринин, комбинатты башкаратан аппараттын өскө дө башкараачы ишчилеринин ле специалисттеринин јамызы аайынча бүдүретен молјулу керектерин чокумдап, комбинаттын структуразынын бөлүктери ле службалары керегинде ээжини жөптөп јат.

Комбинаттын садыжар ижи

Комбинат коммерческий бүдүмдү колбуларды өскүрерине амадаар. Комбинаттын төзөлгөзинин јангы бүдүмдү болгоны шак ла бу мынызында. Бой-бойынан камааны јок бөлүктөр магазинде туштажар. Комбинаттын ишчилери — садучылар, је оног озо — технологтор.

● Производствонун учындагы једимн — ол тузаланарын јеткилдейтени, ол садып алаачы товар учун төлөгөн акча. Оны ондоп аларга јаан экономист болбозо до кем јок.

Садып алаачы продукция учун акча төлөбөгөн, оны садып аларга күүнзебеген болзо, эмезе продукция садуга јетпей үрелип калган болзо, производство бойынын амадузына једип албаган. Је малчы, кырачы, анайда ок садучы бойлорынын ишјалын толо кеминде алып јадылар. Комбинатта кажы да ишчи јангыс ла садып алаачыдан көнү камаанду болор керек.

Бу амадула городто ло аймактардын төс јурттарында, јаан өскө дө јурттарда агрокомбинаттын магазиндери иштеер. Эмди тургуза эки ле магазин (Горно-Алтайскта ла Кош-Агашта) ачылды. Андый магазин Кан-Оозында тудулып јат, удабас бүдер, Горно-Алтайскта база эки магазин ачылар, олардын бирүзинде кафе болор, анда национальный курсак-тамак белетелер ле садылар. Ол магазиндерде колхозтор ло совхозтор иштеп алып турган јуртхозпродукталар садылар. Калганчы айларда бу магазиндер ажыра эл-јонго гречиха, мөт, жүзүн-башка вареньелер, компоттор, мешкелер садылган.

Государство агропромышленный комбинатка јуртхозяйственный продукталар иштеп алатан ла государственного садатан жакултаны эт, эттен иштеп алган продукталар, сүт, сүттен иштеп алган продукталар, түк, картошко ла маала ажы аайынча берип јат. Государственный жакултадан ажыра

иштеп алган продукталар ла өскө дө продукталар магазиндер ажыра садылат. Бу продукталар комбинат жөптөжү аайынча тургускан баала (розничный баадан бийик, кооперативный баадан эмеш жабыс) садылып жат.

Комбинаттын тыш колбулары

Бистин комбинат көнү тыш рынокко чыгар право алды. Баштапкы алтамдар эдилди. Монголиянын Албаты Республикасына аттар ла материалдар садары керегинде жөптөжү тургузылган. Ол жөптөжү аайынча бу күндөрдө МНР-га укту 26 жылкы 56 мун салковойго садылган.

Манжерокто «Туулу Алтай» агрокомбинаттын санаторийин тудары пландалып жат. Ол сүреен жаан ла чүмдү объект болор. Оны кем тудар? Уч орооннын фирмалары оны тударында туружар күүндү. Темдектезе, август айдын баштапкы күндөринде бистин областька Китайдын Албаты Республикасындагы Ляо Нинь провинциядан «Экономический ле сад колбулар аайынча најылык компания» деген организациянын делегациязы келип жүрген. Бу делегация Манжероктогы санаторийди тударында туружары керегинде жөптөжү-куучындар өткүрген.

Швециянын «Алфа-Лаваль» деген фирмазыла жөптөжүге кол салылган. Бу фирма бистин комбинатка колло иштедетен сүреен жакшы сепараторлор садар. Андый сепараторлор ээле озо электричествозы жок жерлерде, турлуларда иштеп тургандарга садылар.

Бу жуукта бистин областька Япониядан делегация келип, жөптөжү-куучын өткүрген. Олор бистен аннын кадырган мүүзин сурадылар. Олорло жөптөжү тургузылган.

Бистин ороондо укту эчкилердин үренин садатан советшотланд «Плем-Брид» деген жаба предприятие төзөлгөн. Бистин агропромышленный комбинат бу предприятиенин правлениезинин составына кирип жат. Шотландия — Англиянын жери. Шотландия бистин агрокомбинаттан эчкинин ноокызын садып аларга күүнзеди. Онын чыгартулу улузыла жөптөжү-куучындар өткүреле, быжыл 1,5 тонна ноокы садар деген жөптөжүге кол салылды. Олор ноокыны сүреен жакшы баага алып жадылар, мынан ары бистен оног көп ноокы садып алар күүндүлөр.

Лилбилү ле тузалу жөптөжү Италиянын фирмазыла эдилген. Ол жөптөжү аайынча олор биске мороженный эдерине керектүүч бүдүм автоматтар садар.

Агрокомбинат келер өйдө өскө ороондордын фирмаларыла оноң до башка жөптөжүлөр эдер күүндү, бу жанынан бир канча сурактар шүүжилип туру.

Je комбинатка бу ишти једимдү бүдүрерине аңылу специалист керек. Комбинат тышэкономический колбулар аайынча специалистти ишке алды. Ол Москвада бистинг агропромышленный комбинаттын чыгартулу кижизи болуп иштеп јат.

Комбинатта келер јуук јылдарда тыш јанындагы рынокко көп продукция чыгарар аргалар бар. Ол аргаларды тузаланар, бу амадула көнү колбу тударын элбедер керек.

* * *

Хозяйствоны өскүреринин јаңы айалгазында бастыра кеминдеги специалисттер јаңы эп-аргаларла иштеер учурлу. Олордын учуры там ла бийиктеп јат. Олор јартамал эдеечилер ле шинжүлөөчилер болгонынан көнү производствоны тазөөчилер болуп алар учурлу.

Комбинатта бийик квалификациялу специалисттер, бойынын керегининг устары ас эмес, олор производствоны өскүрерине бастыра билгирлерин ле ченемелин берип иштеп турулар. Je олорло коштой бойларынын чинезин «кымакай» чыгымдап, јарымдай ийделе иштеп турган көп улус бар. Олорды көрбөөчи болор учурыс јок. Бис узак өйлөрдин туркунына колхозтордо ла совхозтордо дипломдорлу специалисттер көптөп турганына сүүнип, оныла болорзынып, ол керегинде трибуналардан улам сайын айдатаныс. Je там көптөп турган интеллектуальный арга кандый туза берип турганына ајару эдерин көп учуралдарда ундып туратаныс. Эмди бистинг кажы ла хозяйстводо орто тооло 45 специалисттен иштеп туру. Олордын кезиги коомой иштеп јат.

Хозяйстволордын специалисттери бойларынын ижин терен шиндеп, профессиязы аайынча бүдүретен агару керегин бүдүрери учун каруузын бийиктедер керек. Хозяйствоны өскүреринин јаңы айалгалары эскидегизи чилеп иштеерин чек јаратпайт, јаңырта тазөш өткүрерин некейт.

Јаңы тазөлгөн агропромышленный комбинат, онын башкараачы органдары бистинг автономный областьтын эл-јонынын јадын-јүрүминин айалгазын, анчада ла олорды курсактамакла јеткилдеерин КПСС-тин XXVII съездининг ле XIX Бастырасоюзный партийный конференциянын некелтелерине келиштире јарандыраын бойынын амадузы ла бүдүретен агару кереги деп ондоп турулар.

АРЕНДА ЈУРТ ХОЗЯЙСТВОДО

Аренда дегени не? Арендала канайда иштейтен? Андый сурактарды улус калганчы өйдө сураары көптөй берди. Аренда аайынча иштеерге күүнзеген улус неден баштайтанын, канайда иштейтенин билбес. Кезик колхозтордын ла совхозтордын башкараачылары ла специалисттери ол жанынан улуска болушпай жадылар, эмезе олар болужар күүни жок болуп турат.

1. Аренда дегени не?

Јурт хозяйстводо калганчы өйдө коллективтин, биленин подрядла иштеери элбеде таркады. Бу жагы эп-сүмеле иштеп баштаганы табынча арендага көчүп туру. Мында жагыс кижиле эмезе бир биле, эмезе бир канча кижиле (коллектив) колхозтон эмезе совхозтон канча да гектар јерди, иштейтен техниканы, ашты, маала ажын, өлөң, азырал эдер өскө культураларды кыраалап өскүрерге болуп јалга алып јат. Анайда ок мал алып өскүрип жадылар.

Аренда дегени — јөөжөнин, јердин ээзи болгон колхоз, совхоз эмезе өскөзи де туш улуска јеринин ле јөөжөзинин кезигин узак өйгө јалдап берип ијери. Ол учун канча да кире јал алары. Иштеп турган улусты арендатор деер.

Арендатор болгон кижиле договор аайынча јалга алган јердин ле јөөжөнин ээзи болуп алала, кемнен де камааны јскко иштеер.

2. Арендага нени, канайда алар?

Арендага јерди, малды, техниканы, продукция эдер јазалдарды ла тураларды аларга јараар. Арендага алганы учун јердин кеми, түжүми, малдын тыны, техниканын ијдези, ишке керектү јазалдын кеми аайынча төлөөр. Арендага алганы учун јалды акчала, эмезе эдилген продукцияла төлөөр. Ол керегинде договордо айдылып јат.

Колхозтогы ла совхозтогы бригадалар, фермалар, звено-
лор, колхозчылардын ла совхозтордын ишчилеринин биле-
лери, анайда ок хозяйствоодо иштеген туш улус арендатор
болор аргалу.

Анайда ок колхозчы, совхозтын ишчизи эмес улус, коопе-
ративке бириккендер база арендатор болор аргалу. Аренда
керегинде договорды јажы јеткен улус эдер праволу.

Јерди, малды, техниканы арендага берерде төс некелте —
продукцияны көптөдө эдери, ого чыгымды астадары.

Арендала иштейтени договордо айдылып јат. Темдектезе,
договордо мындай сурактар јарталат:

— арендага алган јердин кеми, малдын тоозы, техника,
кажаандар-чедендер, туралар ла өскөзи де;

— эдип алатан продукциянын кеми, өйн, баазы ла табыш-
тырар ээжизи;

— договордо айдылганына үзеери эдилген продукцияны
табыштыратан ээжи;

— үрен, удобрениелер, јаш мал, азырал, өдүшке акча
(кредит) берер, транспорт, ремонт эткени учун төлөйтөн
ээжилер;

— материально - технический јеткилдешти төзөөри;

— аренда учун качан, канча кире төлөйтөни;

— договордо айдылганын бүдүрери учун каруулу бо-
лотоны.

Договордо бастыра айдылганында кажы бир јанынан
ан јок, эпту-јөптү болор учурлу.

Договорго колхозтын председатели эмезе совхозтын ди-
ректоры, арендага алып јаткан коллективтин башкараачызы,
арендаторлор ас улус (5 кижиге јетире) болзо, ончозы кол
салар. Договорго кол салган кийинде ол юридический тө-
зөлгө алынат. Оны кем де, кайда да јөптөбөс.

Јерди арендага 50 јылга јетире өйгө берерге јараар. Тех-
никаны, јазалдарды элейтен өйине јетире берер. Малды
(уйларды), јылкыларды, өскө дө эне малды темдектелген
өйгө берер.

Продукциянын кеми, баазы керегинде ээжини беш јылга
јетире тургузарга јараар. Беш јыл өткөн соңында јаңы
ээжи эдерге јараар. Мында јаңы договор эдилбес, эскизине
түзөдүлөр ле кожолталар эдилер.

3. Эдилген продукция ла онын баалары

Арендатор улустың колхозло эмезе совхозло колбуларында табыштырып турган продукцияның баалары, алган материалдар ла болушканы учун олар хозяйствого төлөйтөни анчада ла јаан учурлу. Олордон арендатордың кирелтези, аренда учун төлөйтөнининг кеми камаанду.

Арендатордон продукцияны колхоз эмезе совхоз государственного садып алаачы баала алып јадылар. Договордо эки јаиы јөптөшкөни аайынча өскө дө баалар тургузылар аргалу.

Удобрение, үрен, азырал, сырье, запчасть, бензин, дизтопливо, өскө дө материалдар алып тuzаланганы учун арендатор пландалган эмезе договордо айдылган бааларла төлөөр. Пандаган баага олорды садып алган баа, оноң тартып јетирген чыгымдар кирип јат. Хозяйствоның бойында эдилген материалдардың (үреннинг, азыралдың, сырьеның) баазына олорды эдерине чыккан чыгымдар кирип јат.

Аренда учун төлөйтөни договордо кажы ла гектар кыра, одор, өлөңин чабар јер учун, кажаан, гараж, мастерской учун, кажы ла трактор, комбайн, машина, тын мал учун чоком айдылар.

Темдектезе, Литвада «Альседжай» колхозто бир гектар кыраны арендага алганы учун 150 салковой, өлөң эдер ле мал одорлор бир гектар јер учун 50 салковой төлөөр. Туркменияда Марый областьта «1 май» колхозто сугарылган бир гектар кыра учун 1400 салковой төлөп јат. Курган-Түбе областьта сугатту 0,5 јерди бахча культуралар өскүрерге алган учун хозяйствого 7,5 тонн арбуз табыштырар учурлу.

Техниканы, кажаандарды, өскө дө јазалдарды тuzаланганы учун амортизацияның кемиле төлөөр.

4. ХОЗЯЙСТВО (колхоз, совхоз, өскөлөри де) улус отпускага барганы учун төлөп турганы, социальный страхованиге, өскө дө кыйалта јок чыгымдар аренда учун төлөйтөнине кожулар ба, јок бо?

Хозяйствоның пландалган кирелтезине продукцияны иштеп аларына барган ончо чыгымдар, анайда ок социальный страхование, отпуск учун төлөгөни, страховой төлүүлөр, кожулта чыгымдар алылып јат. Олар договор аайынча аренда учун төлөйтөнине кирбей турган болзо, арендатор отпуск алар, оорыган учуралда бюллетень аайынча төлөттирер праволу. Өскө арга база бар — бастыра бу чыгымдарды аренда учун төлөйтөн јалга кийдирери.

Темдек эдип, мындый учуралды алалы. Подрядчик совхозтон картошко өскүрерге арендага бир гектар кыра алган. Кирелтени чотоорго картошконун түжүмин 150 центнер эдип алган. Центнер картошконун баазы 10 салковой болгожун, 1500 салковой кирелте алар. Бир гектарга 1200 салковой чыгым эдилген болзо, оноң 150 салковой социальный страхованиеге, отпуск учун төлөөрине, үзеери чыгымдарга, страховой төлүлерге барар. 1050 салковой — арендатор картошкону өскүрерине ле жуунадарына чыгымдаганы.

Аренда учун жалды 1200 салковой болгон бастыра чыгымдар аайынча чотозо: $1500 - 1200 = 300$ салковой болуп јат. Бу учуралда арендаторлор хозяйството аренда учун жалга үзеери социальный страхование, отпуск, үзеери чыгымдар учун төлөп јат. Төлү $300 + 150 = 450$ салковой болор.

Түжүми јабыс таштанчы јерди эмезе продуктивнозы јабыс, кирелте јок ферманы арендага алганы учун баштапкы өйдө колхоз ло совхоз арендаторго јенилте эдер (аренда учун төлөйтөн жалды астадар эмезе чек албас) правозы бар.

5. Арендатордын хозрасчет аайынча кирелтези канайда төзөлөр лө тузаланылар?

Эдилген продукцияны табыштырала алган акчадан арендатор өдүшке алган акчаны (процентти) јандырат, хозяйството аренда учун жалды, материалдарды, техниканы тузаланган учун, договордо айдылган өскө дө керектер учун төлөп јат.

Артып калган акча арендатордын акту бойынын јөөжөзи. Оны канайда үлейтени, кайда эдетени — олордын бойынын кереги. Арендаторлор үлешкенинен арткан акчадан јөптөшкөни аайынча ишти оноң ары элбедерине ле јарандырарына, социальный өзүмге керектү акча јууп алар аргалу. Олор тракторлор, машиналар, јазалдар, автомобильдер садып алар, ишке керектү ле культурно - бытовой туралар тудар праволу.

Арендаторлор бойынын акказын хозяйствотонын бухгалтериясында ағылу счетко, банктагы бойынын расчетный счедына салар аргалу.

* * *

Псков областьта «Артемовский» совхозтын механизаторы Анатолий Волоченский былтыр төртөн гектар јер алала, торбоктор азырап баштаган. Айлынан ыраак јок је-

мирилип калган кажаан турган. Јерге ле торбокторго үзеери ол таштанчы кажаанды, үрелип калган тракторды сурап алган. «Азыралды бойым эдип аларым, торбокторды бойым азыраарым» деди.

Ол торбокторды Анатолий табыштырала, эмди жаңы бо-зулар азырап јат. Торбоктордын тирүге бескезин конок тур-кунына 813 граммнан кожулткан — совхозтогызынан эки катап бийик. Арендатордон этти совхоз бир килограм-мын 2 салковой 65 акчадан алды. Ол совхозтогы баадан чик јок јабыс, государство садып алып турган баадан эки катап ас.

Волоченский торбокторды азыраарына канча кирези чыгымдап турганын кем де билбес, жаңыс бойы билер. Канча кире быјыл өлөң, силос, аш белетеп алганын билер кижип совхозто јок. Ол бойы учетчик, бухгалтер, агроном, зоотех-ник ле ветеринар. Кемге де, кандый да отчет бербей јат.

Уйи Антонина Павловна совхозтын бухгалтериясында иштеп чыгала, өбөгөниле кожо иштей берди. Анатолий Волоченский былтыр тирү бескени бир килограммнан кожо-рына 1 салковой 13 акчадан чыгымдаган. Јети ай иштейле, биле 7252 салковой алган.

— Бухгалтерияда иштегемде, эртен тура тогус часта конторага келеле, алты час энгирде јанып туратам. Амыра-натан эки күн бар. Эмди андый неме јок. Бойыс башкары-нып јадыс. Јерди бойыс башбилинип тузаланадыс. Мында менин огородым, анда совхозтын јери дейтени јок. Кижип-нин бойынын ла совхозтын јилбүлери бирлик боло берди— деп, Антонина Павловна ајдат.

Ол ок Псков областта көп билелер ташталып калган деремнелерде саар уйларды арендага алып турулар. Пыталовский райондо «Роговский» совхозто С. Бондарь билезиле Антошково јурттагы ташталып калган ферманы орныктырып баштады. Станислав Григорьевич јажы јет-келек уулдарыла кажаанды јазап алды. Анда уй сугарар, азырал берер јазалдар эдилди. Уй саар агрегат кондырды. Азыйда садучы болгон уйи Людмила Григорьевна эмди уй саачы. Аренданын хозяйствозы элбек — 41 уй саап јат, 107 гектар јер бар. Кыжыла уйлар јиир азыралды артык-таштыра эдип алдылар.

Арендала иштеерде башкараачы улус астап јат. Олор арендаторго керек јок. Арендала иштеерине көчкөн хозяйст-волордо участоктордын начальниктери, отделениелердин,

фермалардын управляющийлери, бригадирлер, учетчиктер, фуражирлер жоголып туру. Бир ле жаан хозяйстводон алтанга шыдар андый ишчилерге өскө иш бедреерге келижет. Анайда ок беш специалист кемге де кереги жок чаазындарын, шкафтарын, столын таштадылар.

Олордын көбизи чокым ишке бардылар. Совхозтын баш зоотехниги Т. Суковая бу ок хозяйстводо автомеханик болуп иштеген өбөгөниле кожо арендага јер алала, бозулар азырай берди.

— Совхозтын баш зоотехниги болотоны — жаан јамы. Је онон јуре бергениме мен ачурканбай јадым — деп, Татьяна Васильевна ајдат. — Баштап күч болгон. Эмди темиге бердис. Баш зоотехниктин учуры ла ижи жаан да болзо, правозы жок. Сүди ас уйды этке табыштырары керегинде районнон јоп сураар керек болгон. Отчеттор не аайлу көп. Айдын, кварталдын учында олорды тургузып, конторада канча түни-түжи отурып каларын. Аренда специалисттерди производството ијер. Арендала специалист улус астамду иштеери јарт. Табынча арендада ангылу үредүлү улус иштеер — деп, Т. Суковая ајдат.

* * *

Бистин областьта арендада иштеерин быјыл элден озо Майма аймакта Билүлүдеги совхозтын азырал белетеечилери баштаган. Јаскыда кыра ижи башталар алдында совхозтын Билүлүдеги ле Эмеридеги фермаларында малга азырал белетеечилердин хозрасчетло иштеер бригадаларын төзөйлө, олорго севооборотто тuzаланып турган бастыра јерлерди үч јылга берип салган.

Аренда јаңы неме. Звеньевойлор Н. Н. Наймушин ле А. И. Попов арендада иштезе, азырал белетегенинен жаан кирелте алар аргалузын јүрүмде көргүстилер. Азырал-единица јанынан јакылтаны арендаторлор силосты, сенажты ла моноазыралды көптөдөлө бүдүрдилер.

Кажы ла гектар кырадан 200 центнерден кукурузанын јажыл бүрин алып силостогон. Силос белетеер планы бир неделенин туркунына бүдүрген. А былтыргы јылда совхоз силос эдер планы бир ай бүдүрген.

Аренданын подрядыла иштегени улусты тын јилбиркеткен, механизаторлор эдип алган азыралын быјыл баштапкы катап совхозко садар. Кажы ла кижиге јылдын учында канча салковойдон келишкей не? Бу сурак кажы ла кижини

эмдиге јилбиркедет. Көп акча аларга терлегенче иштенер керек. Быјыл акчанын кеми јангыс ла центнерден ле тонналардан эмес, азыралдын чыгдыйынанг камаанду болор.

Иш тандакталып танг адарда башталала, тун киргенче, айдын болзо — тунде одуп турды. Сенаж, силос белетеер, олон јууп обоолоор технологияны кыйа баспастан бүдүрген.

Быјыл май айда КПСС-тин Төс Комитединде подрядла иштеечи коллективтердин ишчилериле јуун өткөн. «Аренданын подряды — аш-курсакты көптөдөр быжу јол» деген кычырула газеттер ол туштажу өткөни керегинде материалдарды јарлаган. Ол материалдарла бистинг областьтын јурт хозјайствозынын ишчилери сүреен соныркап танышкан.

Туулу Алтайдын специалисттери аренданын подрядыла иштеп турган ченемелле таныжарга Казахстанда Целиноградский областьта Машук Маметованын адыла адалган совхозко бардылар. Олордын ортодо Кош-Агаш аймакта «40 лет Октября» колхозтын баш бухгалтери пропагандист П. С. Мухтасыров болды.

Машук Маметованын адыла адалган совхоз кой өскүреринде аренданын подрядына ороондо энг озо көчкөн хозјайство. П. С. Мухтасыров бу совхозто ишти төзөгөниле таныжала, койлорды јайы-кыжыла кабырып өскүрген айалгада аренда — кой өскүрерин астамду эдер быжу арга болгонын билип алды.

«40 лет Октября» колхозтын председатели А. А. Кожебаев оны база јакшы билип туру. Партиянын Кош-Агаштагы райкомы аренда иштеери учун сүмелеп баштагалы удады. Эмди бу јангы эп-сүмеле иштеери бастыра хозјайстволорго таркай берди.

Бу јуукта «40 лет Октября» колхозто аренданын подрядыла иштеерине көчөри јанынанг бастыра аймактын семинары өтти. Семинарды КПСС-тин Кош-Агаштагы райкомынын баштапкы качызы В. В. Кравец башкарган. Ненин учун дезе, семинарда ишти төзөп башкарап аңылу сурактарла коштой кадрларла иштейтени керегинде, ишчилерди үредери, демократияны элбедери, дисциплинаны ак-чек сагышла тыгыдары, улуска иштенер ле амыранар айалга јеткилдеери керегинде сурактар база турган.

Эмди койлорды кыштуларга көчүргениле кожо «40 лет Октября» колхозтын правлениези арендага көчкөн койчыларга турлуларыла, улус јадар тураларыла, чеден-чуландарыла јаба, кой кабырап јерди, азыралды берип салды. Койчы ол јердинг, турлунын ээзи.

«40 лет Октября» колхозто арендатор болорго элден озо Яманул Бидинованын, Светлана Бидинованын, Валентина Мардянованын, Вячеслав Бойдоевтин, Владимир Бадановтын, Калгый Майхиевтин бригадалары јөпсинген. Олор ончозы экономика јанынан экзаменди јакшы табыштырдылар. Эмдиги өйдө зооветеринария ла экономика јанынан билгири јок кижилер мал өскүрер иште арендатор болор аргазы јок, түрөйлө база берер.

Аренда керегинде договордо «Кооперативтин председатели — койчы...» деп бичилген. Ненин учун кооператив?

Колхозтын баш бухгалтери П. С. Мухтасыров айдат: — Койчыга бойы башбилинип иштеер право берген, ол алдынан башкарылган кооператор боло берди. Ол койчылар јадар тураны, чеден-чуланды, койдын кажаанын ремонттор, чыныктап јазаар улусты тууразынан јалдап алала, эткен иш учун бойы төлөөр аргалу. Эдилбеген ишти эдилген деп айдала, акчазын алар арга јок болор.

Арендала иштезе, өлгөн малды јажыраары, јангы чыккан кураандардын тоозын ас көргүзери кереги јок неме. Арендала иштеген койчылардын билелери — фермерлер болор.

— Бистин колхоз андый фермерлердин, кооператорлордын биригүзи болуп барар — деп, колхозтын председатели А. А. Кожебаев айдат.

Арендатор — фермер, эмезе кооператор, башказы јок, — јангыс ла өрөртинен јакарула иштенип турган кижилер эмес. Олар — ишти төзөп, бойы бүдүрип турган кижилер. Ого үзеери ол — зоотехник, ветеринар, экономист-счетовод. Јерди көп јылдарга тузаланарга алза, ол — агроном, механизатор болор учурлу. Ненин учун дезе, јердин түжүмин бийиктедери, оларды јарандыраары јанынан кичеенерге келижер.

Мал өскүреринде арендага көчөрине не, кем буудак эдил јат? Көп нургунында — специалисттер. Мында кижилер тын кайкаар неме јок. Олар ок Көкөрүдеги колхозто төртөннөг ажыра кижилер зоотехниктер, ветеринарлар, механизатор-бригадир, бухгалтериянын ишчилери болуп иштегилейт. Көргөжин, олардын ижилер көп болгодый. Кажызы ла столду. Столдо толтыра чаазын. Неделе, ай, квартал сайын сводкалар, отчет тургузар. Иш ума-јок көп. Је арендаторго андый иштү улус керек јок. Оларго акча төлөбөс. Бастыра малчылар арендатор боло берзе, специалисттер керек јок.

Специалисттер ай сайын эки катап акча-јал алгылайт. Иш бүткен-бүтпегенинен камаан јокко олар акча-јалды бүткүлинче алып јадылар.

Арендада ологго акча төлөөр кижн чыкпас. Мындый ай-алгада көп специалисттер арендатор болуп баргылайт. Ол бойына да, керекке де тузалу. Арендатор ончо жанынан билгир, бичикчи болгоны астамду.

Шебалин аймакта аренданын подрядыла Эжегандагы совхозто Янкинов Иван Егоровичтин билези иштеп, быжыл жакшы једимдерге једип алды. Колындагы 450 эчкиден чыгым этпеди, кажы ла 100 тын эне эчкиден 95 уулактан алып торныктырган. Ноокы тарап табыштырар жакылтаны ажыра бүдүрди. Быжылгы кату айалгалу жылда ол жакшы једим болуп јат.

Кезик јерлерде арендада иштеерине ажару этпей турганы база бар. Ол ок Шебалин аймакта Барагаштагы совхозто көп звенолор азырал белетееринде аренданын подрядыла иштеп баштагандар. Је ологды керектү механизмдерле, техникала јеткилдебеген. Ологдын ижине кирижери, жакару берери көп болгон. Анайда арендатордын алдынан башкарынар аргазы јоголды. Азырал белетеер жакылта бүтпеди.

«Оленевод» совхозтын Отоголдогы фермазында ан өскү-реечилер арендада көчөргө күүнзеген. Је ологло совхозтын дирекциязы эткен јөптөжүде кем нени эдери чокумдалбаган. Ого керек дезе совхозтын директоры кол салбаган, печать баспады. Ол арендада башкарынатан документ эмес, куру чаазын болуп арткан.

Бойынын тузазын көргүскен жагы эп-аргаларга — коллективтин, биленин ла аренданын подрядыла иштеерин элбеде таркадары — өйдин некелтези. Ого партийный организациялар бойынын ажарузын ууландырары керектү. Јурт хозяйстводо жагы эп-сүмеле иштеп, жакшы једимдерге једип алган озочылдардын ижинин ченемелин ончо јерлерге таркадып тузаланары агитаторлогдын кичеенип эдетен ижи.

Н. ТОДОШЕВ

ҮРЕДҮГЕ ЖИЛБИРКЕДЕР

Александр Павлович Филатов пропагандист болуп онынчы жыл иштеп жат. Школдын директору болордо ол үредүчилердин политический үредүзин өткүргөн. Онон Барагаштагы журт Советтин председателине тудулган согында мындагы совхозтын төс фермазында политшколдын пропагандизи болуп бежинчи жыл иштеп жат. Политшколдо үренип турган улус — койчылар, уй саачылар, механизаторлор. Олор ончозы үредүзи жаан эмес ишчилер.

Баштап тарый пропагандистке сүреен күч болгон. Улус башка-башка иште бололо, кезиги темдектелген күнде үредүге келип болбой туратан. Оройтыган улус кажы ла үредүде көп. Улус жуулбай, үредү үзүлгөн учуралдар ас эмес. Кезиктери марксизм-ленинизмнин үредүзин билип аларга жылбиркебей, үредүде жанду ла деп отургылайтан.

Александр Павлович бойынын алдына политшколго келип турган ончо улусты үредүге жылбиркедер задача тургусу. Анайда эдетен быжу арга — кажы ла коммунистке, кажы ла ишчиге КПСС-тин ле Совет башкарунын тыш жанында ла орооннын бойында өткүрип турган политиказын үренип билип алары кыйалта жоктон керектүзин үредүде билгир көргүзери. Оны иштеп тазыккан пропагандист жакшы билип, эрчимдү тuzаланды. Политшколдо үредү жылбүлү өдөрине партиянын XXVII съездинин материалдарын үренгени тын жөмөлтө этти.

Калганчы эки жылда политшколдо үредү «Орооннын социально-экономический өзүмин түргендедери — КПСС-тин стратегический ууламжызы» деп темала өткөн. Үредүлерде он экинчи бешжылдыкта орооннын, анайда ок Барагаштагы совхозтын кажы ла ишчизинин алдында турган задачаларды, олорды бүдүретен аргаларды шүүшкен.

Пропагандист бойынын ижинде озодон бери жуулган байлык ченемелди ле эмдиги өйдиг некетелери аайынча жагы эп-аргаларды табып тuzаланат. Александр Павлович

Филатов политшколго жүрүп турган кажы ла кижини үренип алганын бойынын ижинде тузаланарына темиктирет. Ого бастыра эп-сүмени — лекция кычырарын, практический jakылта берерин, текши куучын өткүрерин, плакаттарды ла технический средстволорды тузаланат.

Кажы ла үреничиге кыйалта жоктон эдип турган некелте — политический литературала иштейтени. Өткөн үредүлү жылда, темдектезе, В. И. Лениннин иштерин, ол тоодо: «Государство ло революция», «Кооперация керегинде», «Улу баштагkай» деп произведениелерин, КПСС-тин Төс Комитединин Генеральный качызы М. С. Горбачев Улу Октябрьский социалистический революциянын 70-чи жылдыгына учурлай «Октябрь ла жангырта төзөш: революция оног ары көндүккенче» (1988 j) деп докладын, КПСС-тин Төс Комитединин февраль айдагы (1988 j) Пленумынын материалдарын үренген.

Программа аайынча кажы ла суракты шүүжеринде бастыра улус туружат. Тын блааш-тартыш ажыра бастыра сурактар теренжиде жарталат. Кандый ла керек аайынча бойынын шүүлтезин жалтаныш жоктон чыгара айдып жадылар. Улус айткан шүүлтелерди пропагандист бириктирип, текши ууламжы берип, теориянын сурактарын коллективтин алдында турган задачаларла колбоштырат. Бүгүнгү жүрүмде бар жедикпес-тутактарды, оларды түрген жоголтор аргаларды ла жолдорды темдектеп жат.

Темдектезе, «КПСС-тин эрчимдү өткүрип баштаган социальный политиказы — орооннын өзүмин түргендедетен тын арга» деп тема аайынча үренип турган улус «Бистин журт XII бешжылдыкта», «Өзүмди түргендедери жанынан партиянын политиказын жүрүмде бүдүреринде менин эдетен ижим» ле өскө дө докладтар белетеер jakылта алдылар. Кезик улус социально-экономический өзүмди түргендедеринде совхозтын Барагаштагы фермазынын учурын көргүзер jakылта алдылар.

Барагаштагы ферма совхозто элден озо бүткүл хозрасчетло иштеп баштаган. Политшколдо үрениечи улус бастыразы бригаданын подрядыла иштеп турган коллективтерде. Пропагандист оны ажаруга алып, экономиканын сурактары аайынча үредүлерге совхозтын баш специалисттерин, директорын алдырып экелет. Темдектезе, баш экономист совхозтын, ферманын коллективтери хозрасчеттын ээжилери аайынча канайда иштейтенин жартап айдып берди.

Пропагандист нөк. Филатов А. П. аймактын, совхозтын,

бойынын фермазынын ижи ле жүрүми керегинде материалдарды тузаланып, кажы ла жаңы суракты теренжиде жартап билер кижн. Уреннп бнлнп алганын жартаарга куучын өткүргенде, чокым сурак тургузып билер. Темдектезе, «Ол жанынан слер не деп сананадаар?», «Ненин учун андый болот не?», «Андай болгожын, нени этсе жакшы болор?» — деген сурак тургузып куучындаза, үрениечи улус башталган шүүлтени онон ары көндүктирип, чике түп шүүлте эдип жадылар.

Александр Павлович болушту материалдарды, политический картаны, жүзүн-башка плакаттарды, диаграммаларды тузаланарына жаан учур берип туру.

Пропагандист үредүлү жыл өткөни керегинде куучынында жакшы үренген улусты темдектеди. Олордын ортодо: М. М. Бунин пенсионер де болзо, фермада иштегенче, бир де катап үредү үспеди. Уредүде өткөн сурактарды терен билер, жакылталарды кичеенип бүдүргөн А. Е. Ерункин — койчы кижн колындагы койлорын коротпой кыштаткан, үредүде блааш-тартышта эрчимдү турушкан. Уренген кажы ла кижн керегинде анайда жартамал эдилди, марксизм-ленинизмнин теориязын үренип, билнп алганынын кеми жарталды.

Политшколдо үренген улус үренип билнп алганын эл-жондо өткүрип турган ижинде тузалангылайт. Олордын үчүзи агитаторлор, 2 кижн — шеф-наставниктер, арткандарында жүзүн-башка партийный ла общественный жакылталар бар.

Мында пропагандист кижинин жедими бары жарт көрүнөт. Партийный организация берген жакылтаны Филатов А. П. кичееп бүдүрип, политшколдын ижин жакшы тзөди, ол ажыра коллективте тоомжылу кижн боло берди. Эпчилиле, улуска жууктажып, иштеп билериле башка-башка иште жажы өрөлү-төмөндү көп улусты нак эдип бириктирди.

Александр Павлович Филатов бойынын политический билгирин элбедерге, методический эп-сүмезин жарандыарга кичеенет. Марксизм - ленинизмнин университетин үренип божоткон. Акту бойынын творческий планыла үренип жат. Кажы ла үредүге быжулап белетенет, үзеери политический литератураны көп кычырат, газеттерде ле журналдарда жарлалып турган материалдарды жууп алала, үредү өткүрерде тузаланат.

Л. БОБРОВА,
КПСС-тин Шебалиндеги райкомынын
пропаганда ла агитация бөлүгинин
заведующийинин заместители

ПРАКТИЧЕСКИЙ ЖАКЫЛТАЛАР АЖЫРА

Политический ле экономический үредүни жагырта тюзөөри керегинде КПСС-тин Төс Комитединин жөбинде практический жакылталар берип үредерине жаан учур берилген. Мында кажы ла үредүге практический ууламжы берип турар, теориянын сурактарын коллектив бүдүрүп турган чокым иш-ле колбоштырар задача тургузылган.

Бу задачаны Көксуу-Оозы аймакта П. Суховтын адыла адалган совхозтын Катандудагы фермазында уй саачылардын бригадазында социалистический иштин школында канайда бүдүрүп турганын көрөли. Пропагандист — совхозтын баш ветврачы нөк. Малетина Ирина Григорьевна.

Школдо улусты жагыс ла ишле колбулу сурактар соныркадып турган эмес. Пропагандистке телекейде айалга, ороондо болуп турган жагыртулар аайынча сурактарды жартаарга келижип жат. Онын учун Ирина Григорьевнага үренип турган кандый бир сурак аайынча текши куучын өткүрерге киченип белетенерге келижет.

Пропагандист үренип турган улуска практический жакылта берерине агылу ажару эдет. Ол жанынан «колхозтордо ло совхозтордо ишти астамду эдер» курста аргалар көп.

Бу курстын төртинчи темазы аайынча «Жалаң ижинде ле мал өскүреринде интенсивный технологияларды» өдөрдө үренип турган улус сүтти көптөдөри ле чындыйын жарандылары жанынан шүүлтелерин айдып жадылар. Бу тема аайынча текши куучын өткүрерине белетенерде пропагандист мындый практический жакылталар берген:

— бистин совхозтын фермаларында калганчы үч жылдын туркунына уйлардын сүди азыралдан кандый камаанду болгонын шиндеп көрөри.

— уйдын сүттенир угын канайда жарандырар? Ол жанынан Катандудагы ферманын ишчилери нени эдер аргалу?

Бу эки жакылта аайынча кажы ла кижин бойы иштеген. Текши куучында озор уйларды сүттенир эдетен иште жедикпестерди жоголтотон, сүтти көптөдөтөн аргаларды куучындадылар.

Пропагандист үренип турган улусла кожо үредүде јарталган једикпес-тутактарды јоголтып турганына шинжү тözöди. Олор баштаганыла сааган сүтти агызар, уйларга азырал берер ле öтöгин арчыыр јазалдар эдилди.

Школ озочылдардын ченемелин јууп үренерине јаан ајару эдет. Ченемелди класста эмес, озочыл кижининг иштеп турган јеринде үренип јат. Шак ла онынг шылтуунда төрт уй саачы јыл туркунына бойынынг класснозын бийиктеттилер.

Пропагандист школдо үренеечи уй саачыларга социалистический молју аларына болужала, онон үредүде ол молјулар бүдүп турганын шиндеп јадылар. Ол молјуларды бүдүреринде јаны аргалар тузаланылат. Уур-күчтер, једикпестер табылат.

Үредүлердин бирүзинде электроэнергияны, азыралды кымакайлаары јанынан јаан куучын башталды. Ирина Григорьевна ненинг учун электроэнергия чеберлелбей, малдын азыралын кичеебей турганын шиндеп көрөлө, келер үредүде куучындап берзин деп, эки кижиге јакару берди. Олор шиндеп көргöжин, уйлардын кажаанында лампочкаларды öчүрерин ундып саларда, түни-түжиле күйүп турган учуралдар көп болуптыр. Малдын азыралында јылыйтү көп. Тартарда јылыят. Чеденде öлөнгди чачып салганда, уйлар көбизин јибей, тепсеп салып турганы бар. Ого үзеери азыралдын чындыйы коомой, уйлар јибей турганы јарталды. Техникагы кичеебей турганы керегинде куучын болды.

Үренип турган улус айткан шүүлтелер пропагандисттинг дневнигине бичилеле, онон дирекцияда, парткомдо ло профкомдо шүүжилет.

Анайда практический јакылталар бергени ажыра хозяйствонын ижине тын јөмөлтө эдилет.

А. ЧИЧАКОВ,
КПСС-тинг Көксуу-Оозындагы райкомынын
пропаганда ла агитация бөлүгининг
заведующийининг заместители

ЖАҢЫРТУЛАРДЫҢ ЖОЛЫНДА

Социализмнинг ороондорында төзөмөл иш там ле элбеп ле тынып туру. Карындаштык госуларстволордо миллиондор тоолу улустың амадузы бүгүңги күнде ядерный жуук-чак башталар жеткерди жоголторына, телекейлик колбуларда жаңы политический түп шүүлте таркаарына, обществоның бастыра жүрүминде жаңыртулар, өскөртүлер ле кубулталар эдерине ууланган.

Социализм телекейлик политикада баштаачы учур алынгалы удаган. Историяның жаан кубулталарлу эмдиги өйүндө социалистический ороондордогы айалга, олардың тыш жаындагы политический ижи кижиликтин жүрүм-салымына жарамыкту камаанын жетирет.

Бүгүн кижиликтин жүрүми ондолып баштады, тынарга жеңил боло берди. Эң көп ядерный жуу-жепселдү эки госуларство — СССР ле США бойларының эки класс ракеттерин жоголтып баштадылар. Телекейдин кезик жерлеринде жуу-согушты токтодоло, эптежип жөптөжөр иш өдөт. Бастыра ла өскө дө жақшы једимдерге једип алганында социализмнинг најылык ороондоры эткен жөмөлтө сүреен жаан.

Андый тың жөмөлтөни социализмнинг карындаштык ороондоры бойларының бастыра жүрүмин жаңырта төзөп турган шылтуунда эткени бүгүн текши јарт. Совет Союзта ла социализмнинг өскө дө најылык ороондорында экономиканы жаңырта төзөөр, демократияны элбедер, бастыра керектер јарлу болор иш там ла элбеп, теренжип туру. Оны амыр-энчүге ле демократияга күүнзеген ончо улус јарадат.

Је жаңыртулар кечеги күннинг улузына јарабайт. Олор социализмди шалтырадарга, оның тоомјызын јабызадарга бастыра аргаларын тузаланып јадылар. Темдек эдип, быјыл август-сентябрь айларда болгон керектерди алалы. Чехословакияда 1968 јылда контрреволюция көдүрген түймееннин јирменчи јылы толордо, социализмнинг өштүлери сүреен тың тал-табыш көдүрдилер. Польшада экономиканың өзүминде боло берген једикпес-тутактардан улам кезик коллективтер

забастовка жарлаганын тузаланып, тың шакпыража бердилер.

Күнбадышта жарлалып турган материалдарды кычырган кижини баштап тарый социализмнин ороондорунун алдында јер ле үстинде тенери бүгүн-эртен жарыла беретен туру деп сананып артар. «Америкада коммунистический государстволор јайрадыларын сакыган улустын тоозы көптөди» деп, США-да «Балтимор сан» газет бичиди. Күнбадышта социалистический ороондордын телекейде тоомјызын јабызадарга, оларды јабарлап јамандаарга күјүренип, эл-јонды мекелеп төгүндеерге амадаган политиктердин кылыктары сан башка. Олардын кезиктери бистин ороондо болуп турган јангыртуларды ла кубулталарды 1968 јылда Чехословакияда болгон керектерле түнейлештирерге ченешкилейт.

Олар анайда эки задача бүдүрерге турулар. Бирүзи — КПСС-тин эмдиги политиказын јастыра көргүзеле, јабарлайтаны. Экинчизи — 1968 јылда Чехословакияда түймеен көдүрген контрреволюцияны актайт.

Күнбадышта биске өштү улус социалистический строительствонун эмдиги өйдөги уур-күчтери империалисттерге бойларынын быјар амадуларын бүдүрерине јөмөлтө эдер деп иженгилейт. «Вашингтон пост» газет редакциянын адына бичиди: «Күнчыгыш Европадагы ороондордо өдүп турган јангыртулар бу јерди Күнчыгыштын ла Күнбадыштын ортодо јуунун кийниндеги өйдө улу јаан јуу-согушту јер эдип ијди».

Олардын кезиги кажы ла социалистический орооннын национальный кебер-бүдүминен ле ағылу башказынан улам јангы јүрүмди төзөп бүдүретен јолдор башка-башка болгоны учы-учында социализмнен туура барып јаткан башка-башка јолдор боло берерине иженгилейт.

Керектер јангыс ла куучында, статьяда айдып турганыла токтобой јат. Социализмнин өштүлери фашизмди от-көрнөлү јууда оодо соккон ло Күнчыгыш Европада турган ороондор социализмнин јолына кирген кийнинде Төс лө Түштүк-Күнчыгыш Европада ороондор ортодо боло берген грандарды өскөртөргө иженип турганынан мойноор күүндери јок. Социализмди көрөр күүни јок империалист-политиктер бойларынын ол сагыжын каа-јаа чыгара айдып турулар.

Темдектезе, бир өйдө США-нын национальный јеткер јок болоры аайынча президенттин болушчызы болгон З. Бжезинский «Ойыннын планы» деп адалган бичигинде «Күнчыгыш Европаны Күнбадыш бойына тартып алатан» задача

тургузат. «Нью-Йорк таймс» газет бу жуукта жарлаган статьяда «Бистин амаду азийгы ла аайынча Европада ийделерди бойыска тузалу эдип кубултып алары болуп артып јат» деп бичиди. Кемге канайда тузалу эдип өскөртөргө тургандары сөс јоктон јарт.

США-нын президенти болгон Р. Никсон бу күндерде Англияда «Санди Таймс» газетте жарлалган статьясында Күнбадышта империалисттердин амадузын сүреен јарт көргүсти. Статьяда Р. Никсон Европада социалистический госуларстволордо бускалар эдер «программа» жарлады. Күнчыгыш Европадагы ороондордо јан-башкаруны шалтырадып јайлар амадуга пропаганданын јап-јаны эп-аргаларын, элден озо радиостанцияларды ла телеспутниктерди тузаланарына кычырды. Оныла коштой Польшада ла социализмнин өскө дө ороондорында социализмге өштү улуска акчала болулары керектү деп бичиди. Р. Никсон социализмнин карындаштык ороондорынын бирлигин бузар ла оларды өөркөштира амадула Күнбадыштан камаанду ла сөс-укур башкарулу ороондорго экономиканы өскүрерге өдүш акча, јаны техника ла технология берерге јараар деп үредет.

Социализмнин ороондорында кезик өйдө болуп турган уур-күчтерди империализм контрреволюцияны тартыжуга көдүрерге көп катап тuzаланган. Кажы ла учуралда социализмнин өштүлерине болулып турды. Андый керектер беженинчи јылдарда — ГДР-де, Венгрияда, алтанынчы — ЧССР-де, сегизенинчи јылдарда Польшада ла өскө дө ороондордо болгон. Ол кызаланлардын кажысында ла бойынын аңылу шылтактары бар болды. Је олардын ончозында текши неме база бар.

Андай кызаланлар ол ороондор социализмнин јолына турганынан улам эмес, олардогы башкараачы партиялар эткен јастыралардан улам болгон. Шак ла империалисттер ле ол ороондордо артып калган социализмге өштү улус кызаланды теренжидерге кичеенгендер. Је олардын амаданы бүтпеген.

Социализмнин өштүлери бойларынын каршулу амадуларынан мойноголок. Мойноор күүни јок болгоны билдирет. Оны калганчы өйдө Польшада болуп турган керектер көргүсти. Сегизенинчи јылдар башталып турарда бу ороондо социализмге өштү улус «Солидарность» деп адалган профсоюзтардын башкартузында отурып алала, республиканы социализмнен туура апарар, капитализмди орныктырар амадула түймеендер баштаган. Партия, ишмекчи класс, ишкү-

чиле јаткан калык өштүлөрдүн каршулу ижин туй соккон. Түймөндөр жаан јол албаган.

Польшанын Бириккен Ишмекчи партиясы түймөндөргө шылтак болгон једикпес-тутактарды јоголтып, жаан једимдерге једип алган. Орооннын экономикасын жаңырта тözöp, демократияны элбедип, ээжи-јанды тыңыдып турган öйдө өштүлөр ойто ло бажын көдүрип, социализмди јайрадар амадула каршулу иш баштадылар.

Бу учуралда өштүлөр ишкүчиле јаткандардын госуларствозын јайрадарга забастовкалар јарлаарын тuzаландылар. Ороондо экономический уур-күчтерди тuzаланып, олар ишмекчилердин некелтелерине политический ууламјы берерге ченештилер, социализмди, коммунизмди јамандаган шүүлтөлер таркадып турдылар.

Польшанын Албаты Республикасынын Европада ла бастыра телекейде тоомјызын јабызадарга, бүдүмјизин јоголторго, ол ажыра ороондор ортодо колбулар јаранып башталган ишти үзерине күјүрендилер.

Польшада социализмнин өштүлөринин јажытту иштөөчи биригүлерине США-нын конгреси 1988 јылда бир миллион доллар акча берер эдип јөнтөгөнүн ајаруга алза, каршулу ишти кем башкарып турганы јарт.

Өштүлөрдүн табарузы жаан јол албай, тыны чыгып токтой берди. Ороондо айалга ондолып баштады. Польшанын ишкүчиле јаткан калыгы коммунисттерге баштадып, социализмдин өштүлөрүн туй соголо, башталган жаңыртуларды онгары көндүктөре бердилер.

Андый да болзо, бистин өштүлөрис јендирткенине јөпснер, социализмге удурлашкан тартыжуны үзүктелтирер күүни јок болгоны билдирет. Совет Союзка, социализмнин өскө дө најылык ороондорына удурлашкан тартыжуда империализмде бүгүн бар бастыра аргалар тuzаланылат. Анчада ла каршулу радиоберилтелер тыңыды. «Тын радиопередатчик суу алдында јүрер атомный керепке турар эмей» деп, күнбадышта айдыжат.

Күнбадыш Европада ФРГ-нин јеринде «Јайым» ла «Јайым Европа» деп адалган радиостанциялар социализмнин ороондорына удурлаштыра каршулу радиоберилтелер өткүрп јадылар. Олардын ижин США-нын администрациясында аңылу ведомство — Телекейлик радиоберилтелердин совети башкарат. Бу радиостанциялар кажы ла неделеде социализмнин ороондорында албатылардын 23 тилиле бир мун час радиоберилте эдип јадылар.

Радиодиверсанттардын бу уйаларына 1986 жылда США-нын башкарузы 124 миллион доллар, 1987 жылда 145 миллион доллар акчаны болуш эдип берген.

Социалистический ороондорго удурлашкан пропаганда өткүретен радиостанциялар өскө дө жерлерде бар. Былтыр США-нын ла Израильдин башкарулары Израильдин жеринде радиоберилтенин станциязын тудуп бүдүрери керегинде жөптөжүгө кол салылган. Ол капитал бийлеген телекейде жап-яңы техникала jepселген эн жаан радиостанция болор. Кажызы ла 500 киловатт ийделү 16 передатчик иштей берзе, радиодиверсанттар СССР-дин Европадагы жерлерине, Орто Азиядагы республикаларына, анайда ок Афганистанга жедерин пландап турулар.

Сегизенинчи жылдардын ортозына жетире Кубага учурлаган каршулу берилтелерди США-нын жеринен 24 радиостанция өткүрген. Эмди Кубада журтагаи улустын айлында экранга жедерге болуп, ортолыкты эбире талайда жүзүп жүрген керептерде телестанциялар жазап баштадылар. Социализмнин өскө дө ороондорына удурлаштыра каршулу радиоберилтелер өткүрер пландар бар.

Социализмди жайрадар пландарында империализм литератураны ла искусствоны, туризмди, керек дезе, спортты тузалангылайт.

Империализмнин каршулу ижинин жаан жеткерлүзин ажаруга албаганы жаан жастыра болор. Же ого өткүре жаан учур берерге база жарабас. Социализмнин најылык ороондоры, олордогы карындаштык партиялар өштүлердин каршулу пландарын иле-жартына чыгарып, туй согор арга-чыдалы бар. Социализмнин өштүлеринин бускаланг ижинен улам бистинг ороондорыста каа-жаа болуп турган кызаланду айалганы бойынын ойинде табып жоголтор, најылыкты там тыгыдар ийдези жеткил.

Карындаштык ороондор бүгүн социализмди жаңыртар ла тыгыдар амадула бойынын экономиказын жаңырта төзөп, обществонын жүрүминде өскөртүлөр ле кубулталар эдип баштадылар.

Н. ТОДОШЕВ

ПРЕЗИДЕНТКЕ КЕМ ТУДУЛАР?

США-да избирательный кампания жууктаган сайын, ого телекейлик калыктын ажарузы ла јилбүлери там ла тынып туру. Гран ары јанында ла бистинг де ороондо улус Ак туранын башкартузына кем келерин, Күнчыгыш ла Күнбадыш ортодо керектер кандый ууламјыла барарын, стратегический ле тегин јуу-јепселдерди оног ары астадары кандый аайлу болорын јилбиркеп сакыгылап, мыны тын ажаруда туткулайт. Айдылган сурактар Туулу да Алтайдын эл-јонын јилбиркедет. Онын керези — газеттердинг редакцияларына келип турган самаралар, лекторлорго берип турган сурактар. Эң ле көп учурап турган сурак: «США-нын президентине көстөлгөн кандидаттар не улус?»

Газет-журналдардын јетирүлерин тuzаланып, ого каруу берерге чырмайып көрөли. Куучынды США-нын президентининг кандидадына демократический партиянын 1988 жылда он съезди көстөгөн Массачусетс штаттын губернаторы Майкл Дукакистен баштайлы.

Майкл Дукакис 1933 жылда Бостоннын јанында байлар јаткан Массачусетсте чыккан. Јаңдаган мүргүүли православный. Эки жыл Түштүк Кореяда черүде жүрген, 1960 жылда Гарвардтагы университеттинг юридический факультедин божоткон, онын сонында Бостондо адвокаттардын «Хилд энд Барлоу» деп фирмазында практика өткөн.

Дукакистинг политикадагы жүрүми студент болгон жылдарда демократтардын партиязынын јашөскүрим организациязында ла јербойындагы избирательный компанияларда турушканынан башталган. 1959—1961 јј. ол Бруклайндагы демократтар ортодо реформисттердинг кыймыгузын башкараачылардын бирүзи болгон. Шак бу кыймыгу оны 1962 жылда штаттын легислатуразына (башкартузына) экелген. Бу закондор чыгараачы органда сегис жылга иштеп, транспорттын өзүмин кичеечи, тегин улустын јилбүлерин ле ар-бүткенди эрчимдү корыычы деген ады чыккан.

1970 жылда ол штаттың вице-губернаторының ордына отурарга ченешкен, же оноң неме болбогон. Же шорлоныштан ол тың да комыдабаган. Дукакис ол ло тарый губернатордың јерине отурар белетүлү иш өткүрип баштаган, общественный јүрүмде де туружар эрчимин тыңыткан. Јаан удабай оны түндүк-күнчыгыш штаттардың демократтарының јаркындалып чыгып келеткен политический чолмоны деп адагылаар боло берген. Оны бу партияның Массачусетстеги либералдар јаны, јашөскүримниң 60-чы жылдардагы анти-военный кыймыгузының ветерандары, 1982 жылдагы выборлор алдында Дж. Макговерниинг јанында тургандар јөмөгөн. Бу ончозы 1974 жылда штаттың губернаторын тудар тушта ого јенү экелген.

Бу јамыга једип алала, ол азыйгызы вайынча кандый бир социальный группаларга тайанган јанжыгу јолдон мойножор, бүткүл обществооның, бастыра потребительдердин јилбүлери учун тартыжар, государственной башкартуның тузанын элбедер ла камаанын тыңыдар деп ченешкен. Андый көрүм-шүүлте оны Калифорнияның ол туштагы губернаторы Э. Браунла јуукташтырып турган. Ол өйдө президентке көстөлип турган Дж. Картердинг выборлор алдындагы программазы ого база јуук болгон.

Је ол өйлөрдө Массачусетсте тура берген уур экономический айалгада Дукакисинг каландардың кемин көдүргени ле социальный чыгымдарды аstatканы көп калыктың ортодо јөмөлтө албаган, штаттың либеральный ууламјылу политиктери ортодогы камааны уйдадай берген. Ого үзеери аборт эдерин јажыт јок өткүрери ле кыйнап өлтүрерин токтодоры керегинде оның көрүм-шүүлтезин штаттың католиктер јуртаган калыгы кезем јаратпаган. Бу керектинг учы-түби 1978 жылдагы выборлордо айдылды. Ол штаттың губернаторына тудулбаган.

70-чи жылдардың учында Дукакис кезек өйгө юридический иш өткүрген, а 1980 жылда, Э. Кеннедини президентке тудар выборлордың алдында, оның эн јуук советниги болуп, кампанияга кириже берген. Бу ончозы Дукакисинг политический телекейдеги колбуларын там элбеткен. Түндүк Күнчыгыштагы «тың колбулардың» јөмөлтөзиле ол 1982 жылдагы выборлордо јенү алып, ойто ло губернатордың јерине отура берген. Бүгүн М. Дукакис азыйгы программазын федеральный да кемине јетире көдүрер шүүлтезин таркадат. Оның шүүлтезиле болзо, андый программаны тuzаланганы США-ның акча-јөөжө министерствозына үзеери 110 млрд. долларга

жетире кожулта эдер эди. Көп тоолу специалисттер андый шүүлтени жаратпай да турза, президентке көстөлгөн кандидатты избирательдердин элбек тоолулары «штатты аргадаачы» деп мактап айдыжар боло берди.

Тыш жанындагы политика аайынча губернатордын выборлор алдындагы платформа чокым-жарт эмес. Ол военный ла тыш политиканы тын аайлабай тура, эм тургуза элбеде угузу этпей жат, же андый да болзо, бүгүн демократтардын партиязынын съезди тургускан ээжилерден туура баспай туру. А ол ээжилер мындый: РСМД аайынча жөптөжүнүн кийнинен стратегический жуу-жепселди билдирлү астадар, ядерный табарунын чочыдузын жоголтор. Европада тегин ле жуу-жепселдү ийде-күчтерди тен-тай астадар аргалар табар. Демократтардын программасында анайда ок химический ле космический жуу-жепселди эдерин, бастыра ядерный ченелтелерди токтодоры айдылган.

Совет-американ колбуларды алар болзо, Дукакис анайда оутекши сөстөрлө СССР-ле колбуларды онон ары улалтар, Кунчыгыш ла Күнбадыш ортодо военный удурлаштыратанын токтодор күүндүзүн айдат.

Кыскарта айткажын, демократтар М. Дукакисти көстөп алала, быжыл ноябрь айда президентти тудар выборлордо жеңү алар деп умзангылайт.

Демократтарга удурлаштыра выборлордо жеңү аларга республиканецтер амадагылайт. Олордын съезди болголок. Вашингдеечилердин темдектежиле болзо, эмдиги вице-президент Джордж Буш республиканский партиядан президенттин жерине көстөлгөн сок жагыс быжу кандидат болордон айабас. Мынызын баштагы выборлордын итогтары жарт кереледи.

Дж. Буш 1924 жылда Массачусетс штатта бай улустын билезинде чыккан. Олордын билези эн бийиктеги ээлерге түнгейлешпеген де болзо, же орооннын күнчыгыш талазында политиканы ла жадын-жүрүмди башкарып тургандардын тоозында болуп жат. Онын адазы «Браун бразерс, Гарримман энд компани» деп банковский фирманын туружаачызы, 1953—1963 жылдарда Коннектикут штаттагы республиканецтерден США-нын сенатында чыгартулу улусты башкарган. Энези Уоккер деп банкирлердин угынан таркаган, үйи «Макколл» деп жаан издательский корпорациянын президентинин кызы.

Дж. Буштын жүрүмде өткөн жолы Америкадагы политиктердин жаан жамыга келген жолдорына түп-түнгөй. Экинчи теле-

кейлик јуу тушта талайдагы авиациянын ордендерле кайрал-даткан јит летчиги, онын согында ады јарлу Йельский университеттин талдама студенттеринин бирүзи, кийинде өрө түрген өзүп барган нефтепромышленник, учы-учында јаан салтарлу политик.

Бойынын политикадагы өзүмин Буш нефть јанынан биз-несте баштаган. Ол республиканский партиянын јербойын-дагы организацияларынын јөмөлтөзине тайанып, ого үзе-ери адазынын адын ла тоомјызын тузаланып, 1966 жылда США-нын конгресине кирип алган.

1967—1971 јј. Капитолийде отурган, Никсоннын админи-страциязынын адынан ООН-нын ижинде (1971—1973 јј.) ту-рушкан, 1973—1974јј. республиканский партиянын. Нацио-нальный Соведин башкарган.

1976 жылда Пекинде США-нын миссиязынын башкараачы-зынын јамызын алала, ол агылу ајаруны Америка ла Китай ортодо саду колбуларды тыгыдарына ууландырып, Китайла тын јууктажар ууламјылу иштер өткүрген, ол ажыра США-нын Азиядагы ороондорго салтарын тыгыдарга коркындуу күјүренген. Буш анайда ок Техастын нефтьтин Китайга көп-төн өткүрерге тын албаданган.

1976 жылда Буш ЦРУ-нын директорына тургузылган. Уотер-гейттеги кара амадулу керектерле колбой јарталган гран ары јанындагы јажытту кылыктар јаңы администраторлордын ижинде агылу јерде турган. Буш кандый да ишке турганда, бойын билгир, кандый ла айалгадан чыга берер сүмелү, ке-рек болгондо кандый ла јөптөжүге барар күүндү кижип деп көргүскен. Онын андый кылык-јандары учун Американын политологторы Бушты «США-нын талдама политиктеринин алтын фондына» кошкондор.

1979 ј. май айында Буш республиканский партия адынан бойынын кандидатуразын 1980 жылда өдөтөн выборлордо президенттин ордына темдектеген. Выборлор алдындагы кампанияда онын тоомјызы Рейгандыйынан јабыс болгон, је андый да болзо, ол республиканский партияда тын камаан-ду кижип деп бодолгон до, бодолып та јат. Ол Рейганнын куурмакту политиказына тын удурлажып, онын он јандай консервативный политиказын јаза критикалаган.

Је баштагы выборлордо јендирткен согында Буш Рейган-нын јанына јайылып, США-нын вице-президенти боло бер-ген. Бу јамыда ол 1984 жылдагы өткөн выборлордо катап арткан.

Дж. Буш Ак турада отурып ла алган согында президент-ти ончо јанынан јөмөп, болгобос јанынан јастыра угузу эдип

ийбейин деп жалтанып жүрөт. Андый «кичеемелди» Рейган база бийик баалап жат. Буш бойынын төс ижиле коштой өскө дө жакылталар алат. Ол кайда ла кызаланду керек чыкса, оны аайлайтан группанын жааны болуп, ак-жарыкла жорыктайт, президенттин адынан куучындап, Рейганнын политиказын өскө госуларстволордын башкараачылары жөмөзин деп некейт.

Бүгүн Дж. Буш республиканский партиядан президенттин јерине отуратан быжу кандидат деп бодолот. Онын выборлор алдындагы тартыжузынын төс амадузы Ак туранын тыш јанындагы политиказын ла экономикадагы ууламјызын жөмөөри, је ол ок өйдө оок-теек сурактардан мойножоры.

Шиндеечилердин темдектегендериле болзо, Буш эмдиги башкартудагы атту-чуулу улусла, госуларственный качы Дж. Шульцле, коруланарынын министри Каруччиле, Ак турада аппараттын бажында турган Г. Бейерле, акча-жөөжөнин министри Дж. Бейкерле јуук колбулу. Буш олорло кожо РСМД аайынча Договорды белетееринде турушкан, а выборлор алдындагы кампанияда дезе бу Договорды бир де түзедү јоктон јарадары керегинде республиканский партиянын кандидаттарынын ортодон эн озо шүүлтезин айткан.

Буш выборлор алдында айткан көп куучындарында кердемарда Рейганнын јерине отурза, мынан ары эрмек-куучындарда ол эн ле озо Американын делегациязына Европада тегин ле ийде-күчтерди астатсын деген жакылта берер деп угускан. Ол Дукакиске көрө МХ ле «Меджитмен» деп ракеталарды эдерин ле СОИ-нин программазын бүдүрери јанынан Горбачевко удурлажа тартыжар күүндүзин айткан.

США-нын президентине көстөлип јаткандар шак андый улус. Бүгүн бу эки буржуазный партиялардан көстөлгөн кандидаттардын јенү алгадый аргалары түней деп, избирательдерге берилген сурактарга каруулар јартайт. Американдар кемизин талдап алар? Бу суракка каруу быјыл ноябрь айда президентти тудар выборлор тушта берилетен туру.

Н. МОДОРОВ.

СУРАКТАРГА КАРУУЛАР

Иран

Эмдиги өйдө, качан Иран-Ирак ортодо жуу-согушты токтодор арга билдирип келерде, эл-жоннын бу ороонго жылбузи тыгып туру.

Бу өйдө Ираннын албатызынын тоозы 51,7 миллиондон ажып туру, жылдын сайын кожулып турганы 1,75 миллион кижиден. Бу Кувейттин бастыра албатызына түнгөй.

1979 жылда, монархияны антарган согында, Ираннын игына келген религиозно-политический башкарту Иран боществонун бастыра жадын-жүрүминин ончо жаңдарына исламды жаңжыктырар, а орооннын тыш жанына дезе «ислам революцияны» жапар ла Ислам Иран Республиканын жозогы (ИРИ) аайынча «чындык ислам госуларстволор» төзөөргө амадап туру.

Ираннын бойында албаты-жоннын 99,4 проценти — мусульмандар, городтордо олардын тоозы — 99, жүрт жерлер — 99,8 процент.

Иран — Ирак ортодо жуу-чактан улам Ираннын жаңдары 1980 жылда университетти ле орооннын өскө дө вузтарын жабар жөп чыгарган, олар ойто жүк ле 1983 жылда иштеп баштагандар. Бу өйдиг туркунына үредүнин бастыра системазында учынан ары исламизация өткүрилген. Университеттерде үренер дисциплиналар кезем астадылган, анда иштеген преподавательдерди ончозын иштеп чыгарган, а уулдар ла кыстар башка үренер болгон. Мында бир жылбүлү неме — ИРИ-нин башкартузы социально-экономический айалга кандый да кату болзо, школдо үредүни төлүзи жоктон өткүрер арга тапканында. Жаңыс ла революциянын кийниндеги 5 жылдын туркунына, шахтын жаңы турган жылдарга көрө, школдор чик жок көп ачылган.

1987 жылда он жаштан өрө жашту бичикчи улустын үлүзи 62 процент болгон. ИРИ-нин башкартузынын 1985 жылда жарлаган жөбинде азыйда бичик билбеген, же бичикке үренер

курсты јенүлү божоткон улуска 10 мунг риал (акча) төлөгөниле коштой, ишјалына 5 процент кожулта төлөлөр деп айдылган.

ИРИ-де печать јанынан Закондо ороондо чыгып турган газеттерге, журналдарга ла бичиктерге эдилеп турган төс некелтелерле коштой, кыйалта јоктон ислам религияга чындык болоры айдылган. Бу учына јетире јарт эмес некелте јандарга јарабаган кандый ла бичиктерди, литературалык произведениелерди ле өскө печатный материалдарды токтодып койор арга берип јат.

Тегеранда ла орооннын өскө эки-үч јаан городторында 3,5—5 мунг кижиге бир эмчи, база өскөлөринде 15—20 мунга бир эмчи келижет, кезик јурт райондордо медицинский ишчи чек јок. Темдектезе, Исфаханда, бир миллионног ажыра улус јуртаган городто, врачка кирерге 2—3 недеде озо бичидер керек, а оны айылга алдыртары керегинде сананыш та јок. Бир күнге эмденип јатканы учун баа (операция этпеген туш-
а) бир риал болот.

ИРИ-нин башкартузынын обществодо бастыра јанынан «исламизация» өткүрер деген ижинде үй улус аңылу јерде туруп јат.

Мусульмандардын јандаган ээжилери аайынча (олор бириктире «шариаттын јандары» деп адалат) үй улус кыйалта јоктон мындый некелте-јанжыгуларды бүдүрер учурлу: Иранда эр кижиде биленин јааны деп бодолот, үй кижиде онын колунда: айрылыжар угузуны јангыс ла эр кижиде эдер аргалу, кыс кижиге барып јада, биледеги эн јаан эр кижиден (адазынан, таадазынан) јөп алар учурлу; мусульман үй кижиде өскө кудай јандаган кижиге барар јангы јок; а мусульман эр кижиде ондый токтоду јок. Үй улуска көп-көп профессияларла, темдектеп алза, јаргычы, геолог, археолог болор, инженерно - технический көп иштерди бүдүрер јан берилбеген. Ого үзеери спорттын бир кезек бүдүмдеринде, искусстводо, темдектезе, музыкада, кожондо, бийе-танцада туружар јан берилбей јат.

Шак анайда Иранда үй кижинин социальный эрчимин былча базып тура, башкару ол ок өйдө оморды политикага ла јуучыл керектерге тартып аларга амадайт. Үй улусты ороондогы јанды јөмөгөн манифестацияларга ла митингтерге тартып алгылайт, оморды јуучыл керектерге үредер аңылу заведениелер төзөлөт. Үй улустын тоозы бойлорынын күүниле төзөлгөн јуучыл биригүлерде, Ираннын јуу-јепселдү черүзинде де көптөп туру.

Калганчы јылдарда ороондо ишкүчиле јаткандардын ја-

дын-жүрүмининг кеми токтоду жоктон жабызап турганы тем-
дектелет. Бир кезек жетирулерле болзо, Иранда иштеер арга-
лу улустын 19 проценти иш жок жүрү.

Оскө ороондордын прессазынын бичип турганыла болзо,
Иранда сырье ло артыкту частьтар једишпей турганынан
улам, предприятиелер бастыра ийдезининг жүк ле 25—40 про-
центиле иштеп јат.

Иранда көп товарлардын баазы, ол тоодо жаңыс ла «кара»
рынокто таап алгадый оскө ороондордон экелген ас не-неме-
лердийи, баш айланар тоолорго јеткен. Анайда, Күнбадыш
Германиядан экелген бир бакча кургак кофенин баазы 16
мун риалга, јербойындагы «Тир» деп сигареттердинг бир бак-
чазы 640 риалга, автомобильдинг көлөсөлөрининг катанчызы
80 мун риалга јеткен.

Эн керектү товарларды јөөп алатаны, анчада ла курсакты
садып алары коркышту күч керек боло берди, олардын баа-
зы токтоду жоктон өзүп јат. Иранда төс учурлу аш-курсак
ла промышленный товарлар карточный ээжилерле садылат.

Јокту јаткан эл-јон, анчада ла Тегераннынг түштүк квар-
талында јаткан јоктулар күнине бир ле катап ажангылайт,
айла олардын көп лө јарымызында јигени калаш, брынза
ла јажыл өзүм. Онызы да айдары јок ас берилет.

Ираннынг газет-журналдары ороон ичинде 1977—78 жыл-
дарда эдилген курсактын кемин 1985—86 жылдардагызыла
түндештирип, ирандардын курсагы бу өйдинг туркунына 43
процентке астаган деп шүүлте этти.

Јуу-чак ороонго коркышту түбек, түрени экелген. Кал-
ганчы 8 жылдын туркунына ого эдилген текши чыгым 350
млрд. американский доллардан ажып јат. Толо эмес тоолор-
ло бодоштырып көргөндө, 1988 жыл башталарга јетире Иран
ла Ирак ортодогы јууда өлтүрткен улустын тоозы бир мил-
лионнон ашкаш, шыркататкандары — 2 млн. 400 мун.

Бу јуукта ООН-нын штаб-квартиразында ООН-нын Гене-
ральный качызынын турушканыла Иран ла Ирактын тыш
јанындагы политиказын башкарар бөлүктердинг башкараа-
чылары туштажып, куучын-эрмек өткүрдилер. Багдадта ла
Тегеранда база телекейлик эксперттер бу узак өйгө јуу-чак-
ка бастырткан эки айылдаш госуударствого амыр-энчү јур-
таар арга бергедий практический алтамдар белетегилейт.

Д. СОРТЫЯКОВ,
КПСС-тин обкомынын лекторы

БАЖАЛЫКТАР

Жаңырта тӱзӱштӱнг жаңы алтамы	3
Аренда јурт хозяйстводо	12
Уредӱге јилбиркедер	21
Практический јакылталар ажыра	24
Жаңыртулардын јолында	26
Президентке кем тудулар?	31
Иран	36

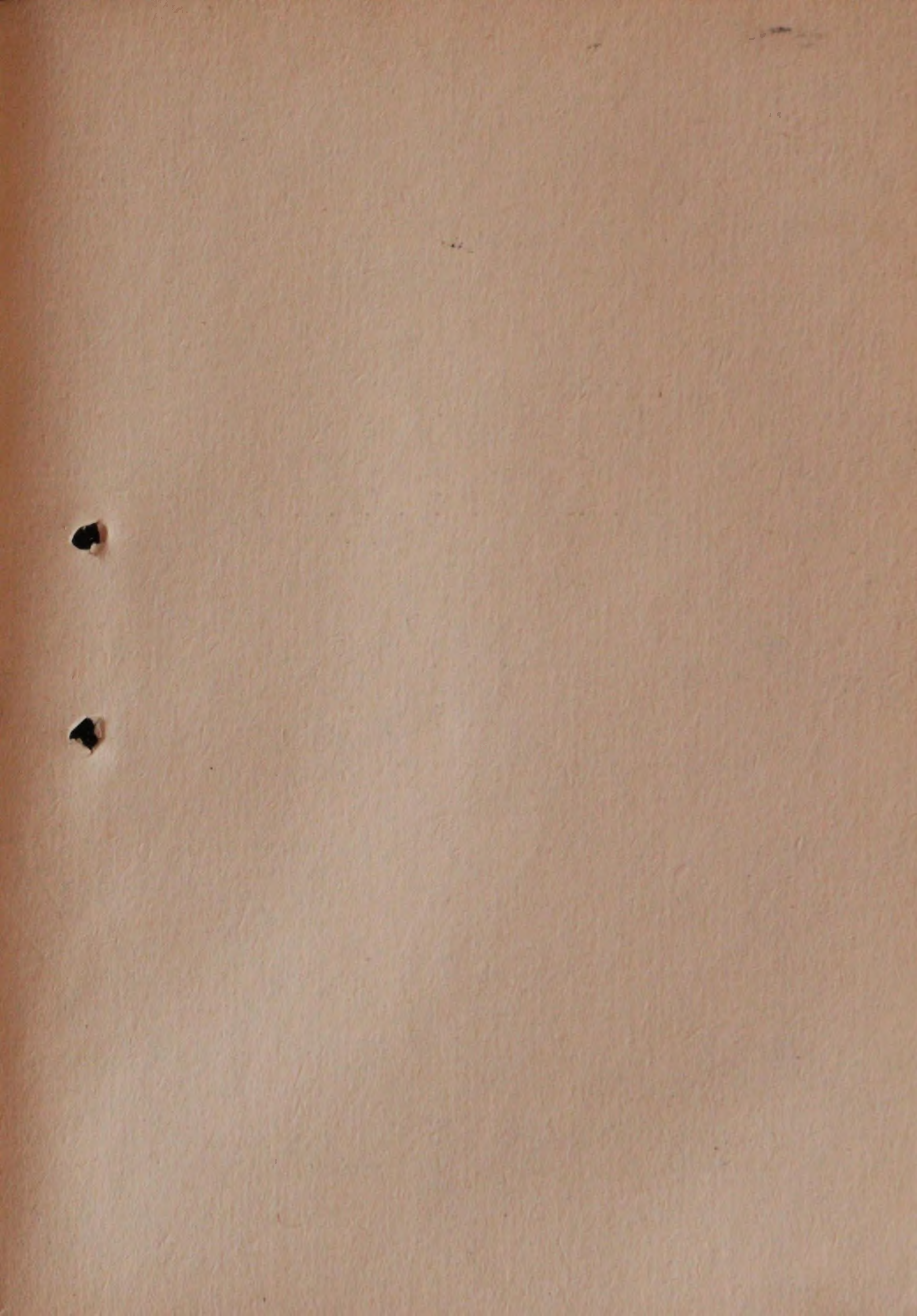
СОДЕРЖАНИЕ

Новые шаги перестройки	3
Аренда в сельском хозяйстве	12
Заинтересовать к учебе	21
По практическим заданиям	24
На путях перестройки	26
Кто будет президентом?	31
Иран	36

БЛОКНОТ АГИТАТОРА
РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ

Подписано в печать 31.10.88. АН 14220. Формат 60×84 1/36.
Усл. п. л. 2,32 Уч.-изд. л. 2. Тираж 300 экз. Заказ 4201.
Цена 5 коп.

Горно-Алтайское отделение Алтайского книжного издатель-
ства, 659700 г. Горно-Алтайск, ул. Горно-Алтайская, 36.
Горно-Алтайская типография, пр. Коммунистический, 35.

5 акчг